

EDOUARD HARLÉ. — *Les mammifères, et oiseaux quaternaires connus jusqu'ici en Portugal*. Mémoire suivi d'une liste générale de ceux de la Péninsule Ibérique (avec cinq planches). — (Extrait du tome VIII des *Communications* du Service géologique du Portugal). Lisbonne. Imp. Nationale, 1910, 85 pp.

En aquest apèndix que es el que interessa més especialment a l'objecte de l'ANUARI, l'eminent professor de Bordeus intenta un inventari de les ossamentes quaternaries d'Espanya y Portugal y ha lograt dur a terme 'l seu treball ab una serietat y una riquesa de datos sorprenent.

De terres catalanes descriu els següents restes d'ossamentes:

*Home*. Barra inferior de la col·lecció Alsius, de Banyolas. — *Ursus arctus*. Un calcaneum de Castellbisbal, del museu del Seminari de Barcelona. — *Ursus spelæus?* Un ullal descobert a Tarrassa. — *Canis lupus*. Un òs de Serinyà, de la col·lecció Alsius. — *Hyæna crocuta*. An aquesta especie creu que perteneixen algunes de les dents que va enviarli Mn. Font y Sagué procedents de les excavacions empreses a l'Abrich Romaní de Capellades per l'INSTITUT. Al mateix animal atribueix una mandíbula provinent de la casa Sans de Moncada y que 's conserva també al Seminari de Barcelona. — *Felis Pardina*, a Serinyà en la col·lecció Alsius. De l'*Erinaceus europæus* ne cita restes a la gruta de Gracia (Barcelona) y a la de Serinyà. — *Elephas primigenius*. Descriu per primera vegada 'l fragment de molar, propietat del Sr. Bolós d'Olot y descobert pel seu avi a principis del s. XIX<sup>e</sup>. — *Elephas antiquus*. Una part de molar superior se troba també al museu del Seminari de Barcelona, trobat a les Corts de Sarrià. — *Rhinoceros Mercki*. Un fragment trobat en la gruta de Gracia. — *Equus*. A Tarrassa y Serinyà. — *Hippopotamus*. Restes trobats per D. Pere Alsius a Porqueras, prop de Banyolas, y uns altres regoneguts per M. Depéret a Tarrassa. — *Cervus tarandus*. Fragments trobats per l'Alsius y D. J. Bósoms a Serinyà. — *Cervus elaphus*. D'aquesta especie, tan abundant, ne descriu fragments trobats a Gracia y Serinyà. — *Rupicapra europæa*, a Serinyà. — *Lagomys corsicanus*. Nombrosos restes trobats a Gracia per D. Jaume Almera y D. Artur Bofill. De restes d'auells, ne descriu uns de trobats també a la cova de Serinyà.

No podem deixar de mencionar els emocionants descobriments *elephas meridionalis* barrejats ab sílexs dels tipus de Chelles, fets pel Marqués de Cerralbo en els jaciments de Torralba y anotats també en aquest treball. L'interés excepcional que presenten per l'arqueologia prehistòrica de la Península, fa que no poguem menys de senyalarles aquí als nostres prehistoristes.

FRANCESCH SANTACANA ROMEU. — *Catàlech illustrat del Museu Santacana de Martorell*. — Barcelona, 1909.

El Museu Santacana es format de troços escultòrics y rajoles procedents dels edificis que destruí la febra de reforma que a Barcelona 's desarrrollà en la meitat del segle XIX<sup>e</sup>. Hi ha en ell reproduïdes una numerosa col·lecció de rajoles blaves y blanques valencianes y catalanes dels sigles XV<sup>e</sup> y XVI<sup>e</sup> y peçes policromades a estil de Talavera del segle XVI<sup>e</sup> y XVII<sup>e</sup> y numerosos rajoles ab figures, ornament popular en lo segle XVIII<sup>e</sup> de les nostres cases pageses. Segueixen després fotogravats dels varis fragments escultòrics y arquitectònics. Acompanyen el catàlech lleugeres notícies sobre 'ls edificis de que procedeixen els objectes.

*La puerta de Santa Margarita declarada monumento nacional*. — Palma; Tip. de Amengual y Muntaner. 1909. — 284 pàgs., un plan y una fototipia.

La Comissió de monuments de les Balears, ha recopilat y publicat plegats ab aquest títol, una serie d'articles referents a la Porta de Santa Marguerida de Palma de Mallorca, que havien aparegut en la *Gaceta de Mallorca*.

#### REVISTES

*Académie des Inscriptions et Belles Lettres*. París. — *Comptes rendus*. — E. ALBERTINI: *Lettre sur les fouilles d'Amphurias* (1909, p. 939). S'hi publica la fotografia de l'estatua d'Esculapi ab consideracions sobre la seva atribució. — M. DIEULAFOY: *Les premières peintures de l'école catalane* (1910, p. 324). Reprodueix la nota del Sr. J. Pijoan sobre les pintures murals que publicà l'INSTITUT. M. Dieulafoy li afegeix interessants comentaris sobre l'època y origen d'aquelles decoracions parietals, a les que no creu que l'influència bisantina hagi arribat directament.

- *Arquitectura y construcción*. — Barcelona, 1910. — UBALDO IRANZO: *Los claustros benedictinos y cistercienses en Cataluña*.
- *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras*. — Barcelona (t. V, 1909); F. CARRERAS CANDI: *Primitius sepulcres cristians a Céllechs*.
- *Boletín de la Real Academia de la Historia*. — Madrid. — R. DEL CARTILLO: *Objetos egipcios encontrados en Tarragona* (maig, 1909). — JULIO FURGUS: *Necrópolis prehistórica de Orihuela* (id. id.). — F. FITA: *El miliario romano de Arenys (Arenys de Mar)* (juliol-septembre 1910). — Id.: *Inscripciones hebreas de Sagunto* (octubre, 1910).
- *Boletín de la Sociedad Española de Excursiones*. — Madrid. — E. TORMO Y MONZÓ: *La pintura aragonesa cuatrocentista y la Retrospectiva de Exposición de Zaragoza en general* (1909, pàgines 57, 125, 234 y 257).
- *Bolletí de la Societat arqueològica luliana*. — Palma de Mallorca. — RAMIS: *Enterramientos prehistóricos en Son Sunyer* (juny 1909).
- *Bulletí del Centre Excursionista de Catalunya*. — Barcelona. — J. GUDIOL Y CUNILL: *Iconografía de la portalada de Ripoll* (1909 p. 93, 125 y 128). Se aclara y corretgeix en aquest estudi interessantíssim, l'iconografia de la Porta de Ripoll de la que no hi havia més interpretació que la publicada per en Pellicer.
- *Bulletí del Centre Excursionista de Lleida*. 1909. — J. SERRA Y VILARÓ: *Taula romànica de St. Jaume de Frontinyà*.
- *Cultura Española*. — Madrid. — MARIANO DE PANO: *Damian Forment en la Catedral de Barbastro* (1909, p. 3).
- *Estudis Universitaris Catalans*. Barcelona. — F. MARTORELL Y TRABAL: *Pere Moragues y la custodia dels Corporals de Daroca* (maig-juny 1909). S'hi publiquen els documents que han donat a conèixer el nom de l'autor de la cèlebre custodia. — J. GUDIOL: *L'iglesia del Brull y les seves pintures* (juliol-agost 1909). — E. BERTAUX: *Pere Moragues argentier et imagier. Le tombeau de l'archevêque D. Lope de Luna à Saragosse*. Atribució d'aquest sepulcre an aquell escultor.
- *La España moderna*. Madrid. — L. OZZOLA: *El arte español en la pintura siciliana del siglo XV* (septembre 1909).
- *Revista de la Asociación Artístico-arqueológica barcelonesa*. — J. BOSOMS: *Descubriments prehistòrics a Serinyà (Girona)* (1909, p. 205).
- *Tarraco*, Tarragona. — Aquesta revista, ha començat la publicació d'algunes de les escultures romanes del Museu d'aquella ciutat, sense pretensions científiques de cap mena.
- *The Art Journal*, Londres. — L. HOOPER: *Coffers, chests andaskets* (octubre, 1909). Entre les arquetes de joyes estudiades n'hi ha una ab la llegenda catalana. Ha sigut reproduïda en els *Estudis Universitaris Catalans*.
- *Bulletin Hispanique*. Burdeus. — P. PARIS: *Promenades archéologiques en Espagne: Tarragone* (abril-juny, 1910).
- *Revue Archéologique*, París. — L. CH. WATELIN: *Contribution à l'étude des monuments primitifs des îles Baléares* (septembre-octubre 1909). — L. JOULIN: *Les âges protohistoriques dans le sud de la France et dans la péninsule hispanique* (1910). D'aquest interessant estudi, en curs de publicació, ne donarem compte en el pròxim ANUARI.
- *Revue des études anciennes*, Bordeus. — P. PARIS: Dóna compte d'un vas ibèric a Empuries descrit ja pel Sr. Cazorro en l'ANUARI darrer (1908, p. 552). — E. ALBERTINI: *Sculptures antiques et sculptures imitées de l'antique au Musée Provincial de Barcelone*, classifica els bustos y baixos relleus provinents del pati de la casa del Marqués de Barbarà, distingint els romans de llurs imitacions del Renaxement (juliol-septembre 1910). — J. A. BRUTAILS: *Stèles espagnoles*, estudia la llur ornamentació que creu procedent de l'Àsia (abril-juny 1910). — *Revue des Pyrénées*, Perpinyà. — G. DESDEVICES DU DEZERT: *La peinture catalane primitive, d'après quelques livres récents* (XXI).
- *Revue des questions historiques*, París. — G. DESDEVICES DU DEZERT: *Les Musées de Catalogne* (juliol 1911).
- *The Studio*, Londres. — A. VALLANCE: *Hispano moresque lustre Ware*. — Adueix la nota interessant de la troballa a Bristol de fragments d'un plat valencià. El rey Renat d'Anjou tenia en son oratori un rentamans de *terra de Valencia*; sa filla Marguerida esdevingué reyna d'Anglaterra per son casament ab Henrich IV en 1445 y an ella atribueix l'autor l'importació de la ceràmica valenciana a Anglaterra (juny 1909).

- *Arquitectura y construcción*. — Barcelona, 1910. — UBALDO IRANZO: *Los claustros benedictinos y cistercienses en Cataluña*.
- *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras*. — Barcelona (t. V, 1909); F. CARRERAS CANDI: *Primitius sepulcres cristians a Céllechs*.
- *Boletín de la Real Academia de la Historia*. — Madrid. — R. DEL CARTILLO: *Objetos egipcios encontrados en Tarragona* (maig, 1909). — JULIO FURGUS: *Necrópolis prehistórica de Orihuela* (id. id.). — F. FITA: *El miliario romano de Arenys (Arenys de Mar)* (juliol-septembre 1910). — Id.: *Inscripciones hebreas de Sagunto* (octubre, 1910).
- *Boletín de la Sociedad Española de Excursiones*. — Madrid. — E. TORMO Y MONZÓ: *La pintura aragonesa cuatrocentista y la Retrospectiva de Exposición de Zaragoza en general* (1909, pàgines 57, 125, 234 y 257).
- *Bolletí de la Societat arqueològica luliana*. — Palma de Mallorca. — RAMIS: *Enterramientos prehistóricos en Son Sunyer* (juny 1909).
- *Bulletí del Centre Excursionista de Catalunya*. — Barcelona. — J. GUDIOL Y CUNILL: *Iconografía de la portalada de Ripoll* (1909 p. 93, 125 y 128). Se aclara y corretgeix en aquest estudi interessantíssim, l'iconografia de la Porta de Ripoll de la que no hi havia més interpretació que la publicada per en Pellicer.
- *Bulletí del Centre Excursionista de Lleida*. 1909. — J. SERRA Y VILARÓ: *Taula romànica de St. Jaume de Frontinyà*.
- *Cultura Española*. — Madrid. — MARIANO DE PANO: *Damian Forment en la Catedral de Barbastro* (1909, p. 3).
- *Estudis Universitaris Catalans*. Barcelona. — F. MARTORELL Y TRABAL: *Pere Moragues y la custodia dels Corporals de Daroca* (maig-juny 1909). S'hi publiquen els documents que han donat a conèixer el nom de l'autor de la cèlebre custodia. — J. GUDIOL: *L'iglesia del Brull y les seves pintures* (juliol-agost 1909). — E. BERTAUX: *Pere Moragues argentier et imagier. Le tombeau de l'archevêque D. Lope de Luna à Saragosse*. Atribució d'aquest sepulcre an aquell escultor.
- *La España moderna*. Madrid. — L. OZZOLA: *El arte español en la pintura siciliana del siglo XV* (septembre 1909).
- *Revista de la Asociación Artístico-arqueológica barcelonesa*. — J. BOSOMS: *Descubriments prehistòrics a Serinyà (Girona)* (1909, p. 205).
- *Tarraco*, Tarragona. — Aquesta revista, ha començat la publicació d'algunes de les escultures romanes del Museu d'aquella ciutat, sense pretensions científiques de cap mena.
- *The Art Journal*, Londres. — L. HOOPER: *Coffers, chests andaskets* (octubre, 1909). Entre les arquetes de joyes estudiades n'hi ha una ab la llegenda catalana. Ha sigut reproduïda en els *Estudis Universitaris Catalans*.
- *Bulletin Hispanique*. Burdeus. — P. PARIS: *Promenades archéologiques en Espagne: Tarragone* (abril-juny, 1910).
- *Revue Archéologique*, París. — L. CH. WATELIN: *Contribution à l'étude des monuments primitifs des îles Baléares* (septembre-octubre 1909). — L. JOULIN: *Les âges protohistoriques dans le sud de la France et dans la péninsule hispanique* (1910). D'aquest interessant estudi, en curs de publicació, ne donarem compte en el pròxim ANUARI.
- *Revue des études anciennes*, Bordeus. — P. PARIS: Dóna compte d'un vas ibèric a Empuries descrit ja pel Sr. Cazorro en l'ANUARI darrer (1908, p. 552). — E. ALBERTINI: *Sculptures antiques et sculptures imitées de l'antique au Musée Provincial de Barcelone*, classifica els bustos y baixos relleus provinents del pati de la casa del Marqués de Barbarà, distingint els romans de llurs imitacions del Renaxement (juliol-septembre 1910). — J. A. BRUTAILS: *Stèles espagnoles*, estudia la llur ornamentació que creu procedent de l'Àsia (abril-juny 1910). — *Revue des Pyrénées*, Perpinyà. — G. DESDEVICES DU DEZERT: *La peinture catalane primitive, d'après quelques livres récents* (XXI).
- *Revue des questions historiques*, París. — G. DESDEVICES DU DEZERT: *Les Musées de Catalogne* (juliol 1911).
- *The Studio*, Londres. — A. VALLANCE: *Hispano moresque lustre Ware*. — Adueix la nota interessant de la troballa a Bristol de fragments d'un plat valencià. El rey Renat d'Anjou tenia en son oratori un rentamans de *terra de Valencia*; sa filla Marguerida esdevingué reyna d'Anglaterra per son casament ab Henrich IV en 1445 y an ella atribueix l'autor l'importació de la ceràmica valenciana a Anglaterra (juny 1909).

Finalment, com a complement de les activitats arqueològiques den Raimon Casellas, heusaquí un recull d'alguns dels seus treballs publicats en varis periòdichs:

A *La Vanguardia*, article sobre l'Exposició d'Art antic de Sant Feliu de Guixols, publicat el 10 de juliol de 1892. Dos articles en el mateix diari, sobre «Teixits egipci-cristians» y «Teixits mig-evals», publicats respectivament el 7 de juliol y el 20 d'agost de l'any 1893. Altre estudi sobre pintures antigues, també a *La Vanguardia*, aparegut el 26 de juny de 1895. Altre sobre l'obra del pintor barceloní Mercader, publicat el 17 de Desembre de 1897.

A *La Veu de Catalunya*, el dia 1 de novembre de 1899 aparegué un article sobre «Iconografia Barcelonina», y el 3 de febrer del mateix any, altre sobre dibuixos del sigle XVIII<sup>e</sup>.

A la revista *Hispania*, l'11 de juny del mateix any, y el 24 de juliol del següent, publicava respectivament els estudis interessantíssims sobre «L'Impresionisme de Velázquez» y «El Geni de Goya».

El 25 d'abril de l'any 1901, va donar al Centre Excursionista de Catalunya una conferencia sobre «La Barcelona del sigle XVIII», que no ha sigut publicada.

Foren també notables els seus estudis sobre l'Exposició d'Art antic, publicats en *La Veu de Catalunya*, quan la celebració de dita exposició a Barcelona, l'any 1903, y que aparegueren en el referit diari els dies 9, 15 y 23 d'octubre, y 3 y 22 de Novembre.

Mes are darrerament, les tasques del abundós escriptor s'havien intensificat per causa de la publicació setmanal a *La Veu de Catalunya*, d'una pàgina especial dedicada a les coses d'art.

Allí va publicar un bell treball sobre «L'Estil Imperi a Barcelona», que va ocupar alguns números; altre sobre les troballes escultòriques d'Empuries, documentadíssim, y finalment, quan la mort el sobtà, anava publicant la serie d'articles sobre «ls «Gravadors de Catalunya».

Aquestos darrers treballs, junt ab molts altres de forsa mèrit, se troben a la colecció de la *Pàgina Artística de la Veu*, corresponent al any 1910.

Heusaquí el treball públich d'aquest home estudiós y amich entusiasta de les nostres coses; quedaven encare en els calaixos de la seva taula, apunts, notes y documents que hem procurat reunir ab certa ordinació perentoria a la Biblioteca de l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, a la que han estat generosament cedits per la seva viuda, y en els que s'conte en esboç l'història de la nostra pintura.

## Bibliografia

### LLIBRES

EMILE BERTAUX. — *L'Exposition retrospective d'Art, 1908, organisée sous les auspices de S. G. l'Archevêque de Saragosse.* — Introducció de D. Mariano de Pano y Ruata, cronista del centenari. Pròlech per el M. I. Sr. D. Francisco de Paula Moreno, director de l'Exposició; Saragossa, París, Madrid, 1910.

Anem a indicar breument d'aqueix album de la Exposició de Saragoça, publicat ab verdadera esplendidesa, lo que té interès pels nostres estudis catalans, tot recordant que fou en son lloch estudiada l'Exposició per una Missió de l'Institut, formada de Mossèn Gudiol y l'arquitecte Sr. Nebot, de qual estudi donàrem una mostra en l'ANUARI darrer.

S'hi descriuen breument entre altres per Bertaux el frontal de Sant Vicens martir del Museu episcopal de Lleyda. Varies taules provenint d'un retaule fet pintar per Dalmau de Mur, bisbe de Saragoça, en qual època. 1435, el nostre escultor Pere Johan treballà en la pradella del retaule de la Seu. Taules del retaule del monestir de Sixena del Museu d'Oscà. La capa y dalmàtiques, de teles aràbigues, dites de Sant Valero, de Lleyda. Escultures del Museu episcopal de Lleyda. Diverses peçes d'orfebreria, algunes de fabricació catalana, com el reliquiari de Daroca, del nostre Pere Moragues; el retaule de Salas, regalat pel Rey en Pere, segons la inscripció «en esmena e satisfacció de cert número de llanties d'argent les que avans lo dit senyor fe pendre de la dita sgleya per mans del Governador daragon per necessitat de la guerra de Castella» (contra Pere 'l Crudel).

En l'Arxiu de l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS se guarden numeroses fotografies y una memoria de Mossèn Gudiol y alguns dibuixos de l'arquitecte Nebot, a la que aporten un complement interessant les notes den Bertaux y les nombroses fototopies que les acompanyen.